

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

AUTIZM SINDROMLI BOLALARDA NUTQ VA MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING KORREKSION- PEDAGOGIK TIZIMI

Namangan davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti

Kreativ pedagogika va psixologiya

kafedrasi katta-o'qituvchisi

Voxobova Muniraxon Sadirdinovna

Maxsus pedagogika logopediya

1-kurs magistratura talabasi

Olimjanova Dilrabo Orifjanovna

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti sharoitida autizm sindromli bolalarning muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning psixologik-pedagogik korreksion usullari ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *autizm sindromli bolalar, nutq va muloqot ko'nikmalari, ABA terapiyasi, PECS kartochkalari, defektolog-logoped, "Barmoqlar so'zlaganda", "Yaxshi kayfiyat", "Aqlli kubik", "Qushlar ovozi", "Bilmasvoy quyon" o'yinlari.*

ABSTRACT: *This article discusses the methods of psychological and pedagogical correction of the formation of communication skills of children with autism in the context of preschool education.*

Keywords: *children with autism, speyech and communication skills, ABA therapy, PECS cards, speyech therapist, "Fingers speaking", "Good mood", "Smart cube", "Bird's voice", "Don't know" rabbit "games.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье рассматриваются психолого-педагогические методы коррекции формирования коммуникативных*

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

навыков у детей с синдромом аутизма в условиях дошкольного образовательного учреждения.

Ключевые слова: *дети с синдромом аутизма, речевые и коммуникативные навыки, АВА-терапия, карточки PECS, логопед, игры «Когда говорят пальцы», «Хорошее настроение», «Умный куб», «Голос птиц», «Бильмасвой кролик».*

Har yili butundunyoda autizm sindromli bolalar soni ortib bormoqda. Autizm klinik ko‘rinishlarining xilma-xilligi, ushbu kasallikning murakkab shakllari mavjudligi, shunmgdek, korreksiyalash va tarbiyalash ishlarining murakkabligi autizm sindromini o‘rganish nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy va dolzarb muammodir.

Insonning ruhiy rivojlanishidan orqada qolish sifatida qaraladigan autizm sindromi tashqi dunyo bilan o‘zaro ta’sir qilish va boshqa odamlar bilan hissiy aloqalarni shakllantirish jarayonida buzilishlarning namoyon bo‘lishi sifatida tavsiflanadi.

Autizm sindromli bolalarning muloqot ko‘nikmalarida, nutqning rivojlanishida o‘ziga xos nuqsonlar namoyon bo‘ladi. Autizm sindromli bolalarda muloqot ko‘nikmalari nutqning toliq rivojlanmasligidan (mutizm) katta farq qiladi, lekin nutqning pragmatik tomonida o‘ziga xos buzilishlar mavjud bo‘ladi:

- oddiy so‘zlarni noodatiy kontekstda ishlatishda;
- tushunchalarning ma’nosi va ishlatilishini tushunishdagi qiyinchiliklarda;
- suhbatni boshlash va davom ettirish ko‘nikmalarning yo‘qligida;
- prosodik buzilishlarda;
- olmoshlarni almashtirishda;
- nutq rivojlanishining kechikishi yoki yo‘qligida;

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

noverbal muloqotning buzilishlarida namoyon bo'ladi.

Ma'lumki, sog'lom bolalarda avvalo monolog nutq keyin esa dialogik nutq shakllanadi va bola uchun bu jarayonlar ijtimoiy ahamiyatga ega. Autizmli bolalarda bu ketma-ketlik sezilarli darajada buzilgan bo'ladi. Ko'pincha autizm sindromli bolalarda monolog nutq mavjud, dialog nutq esa shakllanmagan holatlari kuzatiladi.

Autizmli bolalarda muloqotning buzilishi odatda ijtimoiy o'zaro ta'sirning buzilishi bilan bog'liq. Autizm sindromli bolalar o'zlarining diqqatini tortadigan narsalarni ko'rsata o'maydilar va holat ular uchun murakkab hisoblanadi. O'zgalarning hissiy holatini tushuna olish, bolalarda imitatsiya harakatlarni taqlid qilish va taqlid qilishda ba'zi qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Autizm sindromli bolalarda muloqot ko'nikmalarni o'zlashtirishda buzilishlar, shuningdek, xulq-atvor bilan bog'liq bo'lgan bir qator qiyinchiliklar birga keladi, chunki bunday nuqsonga ega bo'lgan shaxslar jamoa muhitga moslasha olishmaydi. Ko'pincha bolalarga o'zi nima qilishni bilsa o'sha xatti-harakatni o'rgatish osonroq.

Autizm sindromli bolalar uchun harakatlarni o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar o'ziga xosdir ya'ni ular sog'lom bolalar kabi fikirlash imkoniyatiga ega bo'lmaydi.

Bunda bolalarning xatti-harakatlarni mustaqil ravishda boshlashi, bir harakatdan ikkinchisiga o'tish qiyinligini ko'rishimiz mumkin.

Autizm sindromli bolalarni o'rganishdagi muammolarga, shuningdek, sensor sferasining o'ziga xosligi, kiyim tanlashda yoki oziq-ovqatlarni yeyishda selektivlik, taktil ta'sirga sezgirlikning oshishi, turli qo'rquvlar, noadatiy reaksiya va noto'g'ri munosabat, xatti-harakatlarni bajarishdan bosh tortish, tendentsiyasi va boshqa holatlar kiradi.

Yuqorida aytilganlar bilan bog'liq holda, maktabgacha ta'lim

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY international scientific conference

tashkilotlarida autizm sindromli bolalarni maxsus tashkil etilgan psixologik-pedagogik qollab-quvvatlash dolzarb muammolardan biridir.

Autizm sindromli bolalarda muloqot ko'nikmalarni shakllantirishning korreksion-pedagogik tizimi defektolog va bir qator mutaxassislar tomonidan mashg'ulotlarda qo'llaniladigan texnologiya va o'yinlar quyida tavsiflangan.

ABA terapiyasini aqliy zaiflik bilan birga kechadigan autizm sindromli bolalar bilan qo'llash yaxshiroq qo'l keladi va samarali bo'ladi. Autizm sindromli bolalarga muloqot va nutq ko'nikmalarini o'rgatishda emotsional hamda xulq-atvor yondashuvlarini amalga oshirish kerak.

Ma'lumki, autizimli bolalarni muloqotning nutq shakllaridan foydalanishga o'rgatishda oddiy ontogenezmning umumiy qonuniyatlariga tayangan holda amalga oshiriladi. Autizm sindromli bolalarni dastlabki asosiy muloqot ko'nikmalariga o'rgatish uchun muloqot motivatsiyani yaratish muhim hisoblanadi. Bunda defektolog-logoped yoki ABA terapevt autizm sindromli bolalar bilan mashg'ulot davomida muloqot qilish jarayonini turli xil o'yinlar orqali erkin olib borishi, bolalarda oz imkoniyatlari darajasida zavqlanishga o'rgatishi maqsadga muvofiqdir.

Biz bolalarning xulq-atvorini ularning emotsional sferasini rivojlanishidan ajralmas tarzda shakllantirishimiz kerak. Buning uchun har bir mashg'ulotni hissiy munosabatlar bilan boshlashga harakat qilishimiz va bolalarni mashg'ulot jarayoniga maxsus ibora va emotsiyalar ifodalangan PECS kartochkalari yordamida jalb qilishimiz zarur.

"Oh", qanday top! (ajablanish, hayratlanish kartochkasi) Sen uni menga olib keldingmi?(dalanib turmoq kartochkasi) Bu top orqali autizm sindromli bolalar bilan muloqot o'rnatishga harakat qilamiz. Bolaga topni ushlab ko'rsatmasini aytib uni suhbatga chorlaymiz! (xursand bo'lish kartochkasi) Biz bolaning natijalaridan hayratlanishimiz va xursand bo'lishimiz orqali uni rag'batlantirishimiz kerak. Biz bola bilan xursand bo'lamiz, qo'llarimiz bilan

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

qarsak chalamiz, shodlikdan baqiramiz:

Bola va kattalar darjasidagi hamkorlik jarayonida biz muvaffaqiyatga erishish holatlarini yaratamiz, bu maktabgacha yoshdagi bolaning shaxsiy rivojlanishining muhim shartidir. Muvaffaqiyatli vaziyatni tashkil etish autizm sindromli bolalar bilan korreksion mashg'ulotlarda optimistik yondashuv tamoyilini amalga oshirishga imkon beradi.

Ijobiy munosabatni saqlashga harakat qilish va uni bolaga o'tkazish, bolaning ijobiy harakatlariga e'tibor qaratish va uning qilgan xato harakatlarini sezmaslik kerak.

Autizm sindromli bolalaraa muloqot ko'nikmalarini shakllantirish uchun barmoq va mayda qol motorikasini rivojlantiruvchi nutq o'stirish o'ymlari juda mos keladi. "Barmoq so'zlaganda" nomli o'yinimizda bolalarga qo'shiq aytishni taklif qilamiz.

Bunday bolalar individual mashg'ulotlarda defektolog-logoped tomonidan quvnoq she'rlarni kuylash, talaffuz mobaynida qo'l va barmoqlar bilan harakatlarga taqlid qilishni o'rganadilar. Shu bilan birga, taktil o'yinlar hissiy munosabatni va ko'z bilan aloqa (imo-ishora)ni kuchaytirishi mumkin. Masalan, "Kichik oyoqlar yo'l bo'ylab yugur" she'rini kuylaganda, defektolog-logoped avval barmoqlari bilan bolaning atrofida "yugurib" keta boshlaydi va bola tayyor bo'lganda, u bilan birga bajaradi.

Bunday o'yinlar bolani quvontiradi va zavqlantiradi, bu esa bola va defektolog-logoped o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Maxsus PECS kartochkalari - emotsiyalar bilan bajariladigan barmoq o'yinlari autizm sindromli bolalar nutqini rivojlantirish uchun turtki bo'lishi mumkin.

"Barnoq so'zlaganda" o'yini autizm sindromli bolalaraa xulq-atvorni tarbiyalashga yordam beradi, qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlarining o'zgaruvchanligini normallashtiradi, nutq hamda imitatsiyani rivojlantiradi.

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

Qo'shiqlami tinglash vamazmunini tushunish, ularning ritmini his qilish qobiliyatini shakllantiradi. shuningdek, bolalarning ifodali nutqini rivojlantirishga yordam beradi.

Autizm sindromli bolalarning sevimli mashg'ulotlaridan yana biri konstruksiyalashdir. Muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun keng qo'llaniladi. Biz bolalarga uy qurish, bolalar uchun avtobus, mashina uchun garaj va boshqa narsalami qurib yasashni orgatamiz. Ma'lumki, autizmli bola bilan ishlashning muhim jihatlaridan biri bu boshqalar bilan hissiy aloqani shakllantirishdir. Albatta, aloqa o'rnatish jarayonida bolalarning o'zlarining individual muloqot ko'nikmalari shakllanadi. Agar muloqot vaziyati bola uchun qulay va tushunarli shaklda bo'lsa, bolada ijobiy taassurot qoldiradi. Bola birinchi navbatda qulay muloqot shaklini olishi juda muhim va shundan keyingina bog'lanishga erishib, o'zaro ta'sirning yanada murakkab shakllarini asta-sekin rivojlantirish mumkin.

Bunga boshqalar bilan hissiy aloqa o'rnatishga yordam beradigan o'yinlardan foydalanish yordam beradi, masalan: "Yaxshi kayfiyat", "Aqlli kubik", "Qushlar ovozi", "Bilmasvoy quyon". Bu o'yinlar bolalarga o'yin harakatlarini oddiy o'zlashtirishga tengdoshlari bilan muloqot qilishni o'rganishga, e'tiborni, tasavvurni rivojlantirishga yordam beradi, elementar korsatmalarni yaxshiroq tushunish va bajarish imkoniyatini beradi, negativizmni yengishga yordam beradi, bolalarda psixo-emotsional stressni kamaytiradi.

Autizm sindromli bolalar bilan ishlaydigan mutaxassislariga dinylar va texnologiyalarni . bolalarning individual xususiyatlariga muvofiq tanlash tavsiya etiladi. Autizmli bolalardagi boshqa ko'nikmalar kabi muloqot ko'nikmalarini shakllantirish uchun siz quyidagi asosiy usullardan foydalanishingiz mumkin: 1) mashg'ulotning stereotipini aniq rejalashtirish va bosqichma-bosqich shakllantirish kerak bo'ladi (ya'ni, avval bola to'p

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

ushlashni o'rganadi, keyin - to'pni nishonga urishni, undan so'ng savolga javob qaytarishni va hokazo);

2)bolaning qiziqishlari va emotsional xususiyatlarini e'tiborga olgan holda defektolog-logopedning o'yin ichida mahoratli mashg'ulot o'tishi;

3)mashg'ulotni shunday o'tkazish kerakki, uning barcha elementlari bitta syujet asosida bog'langan va o'ziga xos motivatsiyaga ega bo'lishi;

4)bolalarda yaxshi bajarilgan xatti-harakatlar uchun ijobiy rag'batlantirish sifatida mukofotlardan foydalaning ('tabassum qilgan" olma yoki smayliklar, ochkolar yoki oyinchoqlar).

Muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlarni o'tkazishda birinchi navbatda autizm sindromli bolaga tanish bo'lgan predmetlardan yoki o'yin materiallaridan foydalanish tavsiya etiladi. Mashg'ulotlar otkazilayotgan joy bolaga tanish bo'lishi kerak. Agar bola ko'nikmalarni to'liq o'zlashtirgan bo'lsa, muloqot

materialini murakkablashtirish mumkin, ya'ni harakatlar asta-sekin bola tomonidan mustaqil ravishda amalga oshiriladi.

Bu usullar juda oddiy va sodda ko'rinishi mumkin, ammo maqsadli va tizimli foydalanilganda, autizm sindromli bolalarda muloqot ko'nikmalarni shakllantirishda samarali natijalar beradi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. IxanovaS. V. Sistema diagnostiko-korreksionnoy raboty s autichnymi doshkolnikami. - SPb.: OOO «IZDATYELSTVO «DYE TSTVO-PRYESS», 2011.-208 s.
2. Lebedinskaya K.S., Nikolskaya O.S., Bayenskaya E.R, Libling M.M. i dr. Deti
3. Nikolskaya O. S, Bayenskaya Ye.R., Libling M.M. Autichnyy rebenok. Puti pomoshchi. M.:Terevinf, 1997.

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

4. Voxobava, M., & Gulmira, G. (2025). Nutqida muammolari bo'lgan bolalarga bo'lgan munosabat va ularning ijtimoiy adaptatsiyasi. *Science and Education*, 6(2), 216-219.
5. Turg'unpo'latova, D., & Voxobova, M. (2025). Inklyuziv ta'limda logopedik yordamning o'rni. *Science and Education*, 6(5), 350-355.
6. Munira, V. (2025, March). ALALIA IMPROVISATIONAL METHODS OF PREPARATION FOR WORK ON SPEECH IMPAIRMENT. In *International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (pp. 93-97).
7. Jaxongirova, M. N. Q., & Voxobova, M. (2025). Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarining nutqiy ko 'nikmalarini rivojlantirish. *Science and Education*, 6(5), 283-287.
8. Sadirdinovna, V. M. (2023). Corrective pedagogical work carried out in stuttering children. *JournalNX*, 9(12), 372-375.
9. SADIRDINOVNA, V. M. (2023). Ways and methods of speech formation of children with alaliya speech defects. *Confrencea*, 3(03), 231-235.
10. Munira, V., & Marhabo, Q. (2024). Ovoz kamchiliklarining uchrashi va ularni bartaraf etishning pedagogik asoslari. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 15, 29-32.
11. Sadirdinovna, V. M. (2023). Formation of speech imitation in children with severe degree of motor alalia. *Open Access Repository*, 4, 316-320.
12. Sadirdinovna, V. M. (2023). Features of the formation of imitation of speech in children with alalia speech defects. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(12), 1001-1004.

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

13. Munira, V., & Sodiqjonovna, M. X. (2024). Bolalarda yuvinel revmatoid artrit kasalligining kelib chiqishi hamda uning oldini olish choralari. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 15(1), 33-35.
14. Vaxobova, M. (2024). O'smirlarning ota-onalari bilan munosabatlaridagi muammolar. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4, 53-57.
15. Munira, V., & Shoxistaxon, T. (2024). Bolalar nutqining rivojlanishida atrof muhit va oilaning ahamiyati. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 15(1), 51-69.